

החרדים פחות עניים ממה שחשבתם

מנהל האתר

15:45 / 18.12.18

החרדים לא תופסים את עצמם כעניים ולא מתנהגים ככאלה. יותר מ-98% מהחרדים מדווחים על שביעות רצון מחייהם. לא רק שהחרדים לא מרגישים ורואים עצמם כעניים, אלא שההתנהלות שלהם אינה כשל מגזר נחשל שאינו מסוגל לספק את צרכיו.

החרדים החליטו להתערב מחוץ לגבולות המגזר

לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 53% מהחרדים מצויים מתחת לקו העוני - רמה דומה לזאת שקיימת במגזר הערבי וגבוהה משמעותית מזה הקיים בציבור היהודי הלא-חרדי.

התעסוקה במגזר החרדי נמוכה. רוב הגברים עוסקים בלימוד תורה, וגם העובדים שבהם חלק ניכר במשרות חלקיות ובשכר נמוך. מערכת החינוך מוכוונת לימודי קודש וממעטת בלימודים מעשיים המסייעים למציאת עבודה, גיל נישואים נמוך ומשפחות גדולות מהמוצע הישראלי ומכאן שרובם ככולם נכנסים לסטטיסטיקת העוני.

על פי הנתונים - ההכנסה לנפש בחברה החרדית עומדת על כ-3,500 שקל בחודש, מחצית מההכנסה בקרב היהודית הלא-חרדים.

עניים רק בסטטיסטיקה:

למרות הנתונים היבשים הקשים, על פי מחקר חדש של המכון החרדי למחקרי מדיניות - החרדים לא תופסים את עצמם כעניים ולא מתנהגים ככאלה - לא פחות מ-71% מהחרדים מרוצים ממצבם הכלכלי, לעומת פחות משני שלישים מהיהודים הלא חרדים.

יתרה מכך - רק כ-8% מהחרדים חשים שהם עניים, נתון כמעט זהה לנתון בקרב היהודים הלא חרדים, במדד שביעות הרצון הכללי מהחיים, הנתונים בכלל מרקיעים שחקים. יותר מ-98% מהחרדים מדווחים על שביעות רצון מחייהם.

עובדתית, פחות מ-10% מהחרדים נאלצו בשנה החולפת לוותר מדי פעם על אוכל בשל מחסור בכסף, לעומת 5.6% בקרב היהודים הלא חרדים. רמת הבריאות במגזר החרדי היא מהטובות בישראל, וכך למשל תוחלת החיים של תושבי בני ברק, עיר חרדית ברובה, כמעט זהה לזה של תושבי גבעתיים, אף שזו אחת מהערים העניות בישראל.

עוד נתון כלכלי חשוב הוא שיעור החייבים בהוצאה לפועל, קרי מי שכמעט ואינם מסוגלים לשלם את חובותיהם. בישובים החרדיים המובהקים מגיע שיעור זה לכ-5% בלבד, בדומה לשיעור בשני העשירונים העליונים. בכל המגזר היהודי הנתון הוא 15% ובמגזר הערבי 22%. כלומר, לא רק שהחרדים לא מרגישים ורואים עצמם כעניים, אלא שההתנהלות שלהם אינה כשל מגזר נחשל שאינו מסוגל לספק את צרכיו.

מהן הסיבות לכך שהם לא מרגישים עניים?

ניצה (קלינר) קסיר, שערכה את המחקר החדש יחד עם דמיטרי רומנוב, טוענת כי לנתונים אלו יש כמה הסברים שהבולט שבהם הוא כי שיעור העוני האמיתי בחברה החרדית נמוך משמעותית מהנתונים הרשמיים.

היא מסבירה זאת באופי החברה החרדית, בכללי ההתנהלות, סלי הצריכה וההוצאה המשפחתיים ועוד.

אופייה של החברה החרדית מהווה למעשה משק כלכלי כמעט סגור, שתכונותיו מביאות לכך שלמרות ההכנסה הנמוכה באופן משמעותי, משפחה חרדית מצליחה להסתדר ולספק את כל צרכיה.

עוני זה דבר יחסי:

אחד ממדדי המחקר של קסיר שהביא לנתונים הפחותים בהרבה, בודק בין השאר את רמת ההכנסה ביחס להכנסה ממוצעת במגזר החרדי לבדו ולא מול הציבור הישראלי הכללי. אדם מרגיש את מצבו רק ביחס לסביבתו.

החרדי בוחר בסגנון חיים זה כמו כל סביבתו ולכן הוא גם לא מתלונן על מר גורלו, בניגוד למי שהעוני נפל עליו מסיבות חיצוניות ומן הסתם לא מבחירה.

את נתוני שביעות הרצון ניתן להסביר בדרך החיים החרדית/דתית שאינה מקדשת את הכסף והמעמד הכלכלי, ברוח הפסוק מהמשניות "איזהו העשיר - השמח בחלקו".

התנהלות צרכנית נבונה:

ההוצאה הממוצעת למשק בית חרדי, אף שמספר נפשותיו גדול יותר, קטנה ב-12% מההוצאה הממוצעת למשק בית יהודי לא חרדי, ואם מודדים לפי הוצאה לנפש הפער גדול בהרבה, 48% פחות, ובסכומים מוחלטים, 3,350 לעומת 6,450 שקל לנפש בחודש.

התופעה הזו מתבטאת גם מנקודת המבט של ספק השירות החרדי המבקש פחות ומסתפק ברווח מועט יותר.

ההכנסה הנמוכה הזו, גם אם אינה עוני אמיתי, היא נחשבת ככזו במדדים הבינלאומיים הנחשבים. זאת אחת הסיבות העיקריות לכך שישראל, ביחד עם ארצות הברית, נמצאות בתחתית רשימת מדינות ה-OECD בתחולת העוני עם נתון קשה של כמעט 18% עניים מכלל האוכלוסייה.

מערך התמיכה הקהילתי:

החברה החרדית הסגורה יחסית משמרת בתוכה רמת קהילתיות גבוהה במיוחד, הכוללת שיעורי התנדבות ותרומות גבוהים, עזרה הדדית, דאגה לנזקקים, מסגרות תמיכה כלכליות מגוונות ועוד. ההשוואה לכלל הציבור בהיקף התרומות מספרת את הסיפור. למרות ההכנסה הכללית הממוצעת הנמוכה, שלושה רבעים ממשקי הבית החרדים תורמים תרומות קבועות ובהיקף שנתי של כ-500 שקל. זאת לעומת רבע ממשקי הבית היהודים האחרים. סכום התרומה השנתי הממוצע אצל היהודים הלא חרדים מגיע לכ-200 שקל. מערך ההלוואות והמימון במגזר החרדי מגוון במיוחד והוא כולל את מסגרות הגמ"חים השונות (ראו מסגרת) ועמותות או גורמים אחרים המעניקים הלוואות ללא ריבית בפריסות החזרים גמישות.

קונים רק כשצריך ובכמויות גדולות: כך מתמודדים החרדים עם יוקר המחיה

בחברה החרדית מתנהלים כלכלית אחרת מאשר בחברה החילונית. התנהלות זו כוללת שימוש חוזר בבגדים (למשל העברה בין ילדים במשפחה) או בכל מוצר לא מתכלה אחר, רכישה רק כשבאמת צריך, הוצאה קטנה מאוד על מוצרי מותרות ועוד. הוצאות בתחום התקשורת, קרי טלפונים סלולריים, אינטרנט ומחשבים הן נמוכות בהרבה בסל הוצאה החרדי. גם טלוויזיה היא לרוב מחוץ לתחום.

בתחום התחבורה, אחת מההוצאות הכבדות למשפחה ישראלית ממוצעת, החיסכון ניכר. במגזר החרדי מספר כלי הרכב ל-1,000 נפש מגיע ל-85 בלבד, לעומת 345 בקרב יהודים לא חרדים ו-190 במגזר הערבי. ברוב הישיבות יש איסור על התלמידים לעשות רישיון רכב בטרם נישאו. ומכאן, לפי נתוני המכון החרדי למחקרי מדיניות, מחצית מהחרדים משתמשים בתחבורה ציבורית לעומת 27% מהיהודים הלא חרדים וחמישית בלבד מהאוכלוסייה הערבית.

מחירים של מוצרים רבים למגזר החרדי זולים יותר מסיבות שונות. רשתות המזון המוזלות, אושר עד, זול פה ואחרות מתמקדות במגזר, וכך גם רשתות ארציות כמו רמי לוי, שלה יש רשת סופרמרקטים ייעודיים במגזר, ו"שוק מהדרין" מבית יינות ביתן. ברשתות אלה מוצרים חלופיים המיועדים למגזר החרדי, רבים מהם באריזות גדולות יותר ובמחירים זולים יותר.

שיטה אחרת להוזלת מחירים היא רכישות קבוצתיות/קולקטיביות המנצלות את כוח הקנייה הקבוצתי. השיטה נפוצה בעיקר במזון או ביגוד והיא נהוגה בישיבות או בחסידויות. ואגב בגדים, סגנון הלבוש השמרני והאחיד מוזיל גם הוא עלויות, המלתחה, ובוודאי זו הגברית, מצומצמת למדי, וכך גם ההוצאה עליה.

שיטת מסחר אופיינית למגזר היא המסחר הזעיר הייעודי הביתי, הכוללת אלפי סוחרים ובעיקר סוחרות הפותחות חנויות זמניות, בעיקר בתחום האופנה. בנוסף, החופשה של משפחה חרדית היא ברוב המקרים בישראל, כשלאחרונה הולכת ונפוצה שיטת החלפת הדירות בזמני חופשות.

המדינה משלמת

ההשלכות הכלכליות של מצב זה על המדינה, הן באי מיצוי פוטנציאל צמיחה בשל היעדרות מכוח העבודה של מחצית הגברים החרדים.

בשל האבטלה מדעת של מגזר זה, המדינה רושמת פחות הכנסות ממסים והרבה יותר תשלומי העברה כגון קצבאות. חוסנה הכלכלי חברתי של המדינה נפגע, ויחס חוב לתוצר מושפע גם הוא לרעה. המצב גם יוצר תחושות שליליות בחברה כולה כלפי החרדים. הם נתפשים כמי שאינם נושאים בנטל הכלכלי, לא משלמים מסים, ומהווים נטל על משלמי המסים.

אלה הסיבות מדוע המדינה לא יכולה לשקוט על שמריה ועליה לפעול לשינוי המצב, גם אם שיעור העוני האמיתי נמוך מזה שמשתקף מהמדדים המקובלים. לפי המדיניות הנוכחית, הפתרון העיקרי הוא בהתאמת שוק העבודה לאורח החיים החרדי כדי להגיע ליעד של בין 60%-ל-70% תעסוקה בקרב הגברים בשנים הקרובות.

אי אפשר להתעלם מאורח חיים זה, גם אם מדובר בהשקעות ראשוניות ובוותורים חברתיים ואחרים בתהליך ההתאמה המדובר. כך למשל, הכשרות, לימודים והשתלמויות המיועדות לגברים בלבד, ושהמדריכים או המרצים הם רק גברים, מה שיצר התנגדות בקרב חלקים מהציבור. כך הדבר גם לגבי השירות הצבאי, שתורם מאוד להשתלבות החרדים בשוק העבודה, אך יוצר מחלוקות פוליטיות ודורש מהצבא לערוך התאמות רבות לקליטת החרדים.

השינויים שבפתח:

בעשור האחרון מתרחבת תופעת החרדים החדשים, חרדים המשתלבים יותר ויותר במרחב הישראלי ומאמצים אורח חיים מעט פתוח יותר. הם מחזיקים בטלפונים חכמים, יוצאים לחופשות, רוכשים בגדים יקרים ועובדים בעבודות במגזר הפרטי, ניהול חשבונאות, עריכת דין, מסחר ועוד. החשיפה לאינטרנט ולעולמות מידע חדשים דרך אתרי החדשות החרדים האינטרנטיים היא אחת הסיבות המרכזיות לכך.